

Om Reform af Erstatningsreglerne for Fængsling m. v.

AF TROELS G. JØRGENSEN.

I Tidsskriftets forrige Aargang fremsatte jeg S. 255—66 nogle Bemærkninger om Grundsætningen om Erstatning for uforskyldt Fængsling. Dette Æmne blev omtrent samtidig taget op til Drøftelse i det af Justitsministeriet under 7. Juni f. A. nedsatte Udvalg, der havde til Hverv at foreslaa Ændringer i Retsplejeloven. Nu foreligger Udvalgets Betænkning, og den kan ventes at ville afgive Grundlag for Reformforslag ogsaa paa dette Punkt, hvorfor jeg paany skal gøre denne Sag til Genstand for Omtale.

Betænkningen oplyser, at man især har rettet sin Opmærksomhed paa to Mangler ved Rpl.s Ordning nemlig dels Lovens Formulering af de erstatningberøvende Omstændigheder dels Lovens snævre Omfang. Efterat Rpl. havde gjort Erstatningsretten til Reglen, hvorfra Undtagelse dog var at gøre i Tilfælde af Bevisets ugunstige Stilling, maatte det virke ubehageligt paa den erstatningsøgende og maaske uskyldigt sigtede at faa den Dom paa sig, at han faldt ind under Undtagelsen. Naar dette S. 14 siges at komme i Strid med den Grundsætning, som af »Hensyn til Borgernes Beskyttelse nødvendig maa fastholdes, at den, hvis Skyld ikke tilstrækkelig kan godtgøres, i alle Retninger maa behandles som uskyldig,« forekommer Forholdet mig dog at være for stærkt udtrykt, hvilket ogsaa røbes ved den følgende Sætning: »Som en Konsekvens heraf maa det ogsaa anses, at Skaden ved en Strafforfølgings negative Forløb snarere maa bæres af det Offentlige selv end

af den Privatmand, som den maaske ganske uskyldigt er kommet til at gaa ud over.« Det er nemlig, som det fremgaar af det følgende, slet ikke Betænkningens Hensigt at drage denne Konsekvens af nævnte rigtige Grundsætning. I denne ligger da heller ikke mere end, at den ikke-overbeviste ikke skal have sin materielle Stilling positivt forringet, hvilket ejheller sker ved, at han ikke opnaar en Godtgørelse, der absolut ikke maa tillægges den skyldige, og hvis Tildeling derfor maa gøres afhængig af Bevisets Stilling. I Dommens Udtalelse om, at der er begrundet Formodning om hans Skyld, ligger der rent logisk ingen Kritik af hans Handlemaade, men i Opinionen virker den saaledes, og Problemet er altsaa, naar det formuleres rigtigt, at borttage denne særegne Ulempe ved den iøvrigt uforandrede materielle Regel, at Erstatning ikke gives, naar Bevisets Stilling er væsentlig ugunstig for den erstatningsøgende. Udvalgets Forslag til Imødegaaelse af den nævnte Ulempe er indeholdt i følgende Formulering af Erstatningsreglen: »Ligeledes kan Erstatning nægtes eller nedsættes, naar der i hans Forhold iøvrigt foreligger særlige Omstændigheder, der taler mod at tilkende Erstatning eller dog fuld Erstatning.« Det udtales nemlig herom S. 15, at denne Bestemmelse »vil gøre det muligt at undgaa en Tilkendelse af Erstatning i Tilfælde, hvor den vilde stride mod almindelig Retsfølelse, uden dog, som efter den nu-gældende Regel, at sætte en Plet paa den frifundne ved udtrykkeligt i Dommen at udtale, at der er begrundet Formodning for, at han er skyldig.«

Problemet søges altsaa løst ved at omplante det fra Lovgivningen til Domstolene. Disse skal have Magt til — hvis de dertil finder Grund — at tillægge Bevisets ugunstige Stilling Indflydelse til Skade for Berettigelsen til Erstatning. Denne Problemløsning stiller selv en hel Del nye Problemer, og jeg frygter for, at Betænkningen, der slet ikke diskuterer Muligheden for en direkte Løsning af vort Problem, derved, som Holberg siger, staar i Fare for at falde fra

Scylla udi Charybdin. Det er sikkert rigtigt, at der bør gives Domstolene frie Hænder, hvor Afgørelsen med Rette beror paa Tilfældenes konkrete Omstændigheder. Nyere Lovgivning erkender dette, og det sætter f. Eks. sit Præg paa de moderne Straffelove. Men ligesaa sikkert er det, at moderne Lovgivning stræber hen mod saa vidt muligt at formulere Retsregler, der kan afgive Retningslinier for de retsanvendende Myndigheder. Enevældens administrative Begreber om Naadessager omdannes til forvaltningsretlige Begreber, hvis Elementer kan diskuteres juridisk. Ogsaa Retterne bør væsentligst være lovanvendende Myndigheder, og der vilde for Retsstaten ikke være vundet meget ved at flytte Enevælden fra Administrationen over til Domstolene. En Sammenligning med den nuværende Lov viser, hvilke særlige forhen lovordnede Tilfælde der nu foreslaas henlagt til Retternes diskretionære Afgørelse. I Rpl. § 792 var der 4 saadanne Underregler om Erstatningens Bortfald nemlig 1) ved begrundet Formodning om Skyld, 2) ved Frilindelse paa Grund af en Tilregnelighed udelukkende mangelfuld Sjælstilstand, 3) ved indenfor 3 Aar liggende Afsoning med Strafarbejde for vanærende Handling og 4) ved Sigtedes uriglige Forhold, der har foranlediget Fængslingen og ikke kan undskyldes med Frygt, Forvirring eller Misforstaaelse. Af disse Grupper foreslaas kun den sidste lovfæstet — iøvrigt med Adgang til at nøjes med en Nedsættelse af Erstatningen. Her tilføjes saa forklarende, indskudt mellem to Streger: »saasom naar han har forsøgt at undvige eller fjerne Gerningens Spor eller paavirke andre til uriglig Forklaring eller har afgivet usandfærdig Forklaring.« En saadan supplerende Opregning er nu næppe nødvendig, og om Sigtedes usandfærdige Forklaring med Føje bør nævnes i denne Sammenhæng, tvivler jeg for Resten paa; § 780 Nr. 2 a, b og c nævner ikke denne Foranledning til at fængsle. De tre øvrige Underregler er altsaa forsvundne, og som allerede nævnt er det Hensigten at benytte den ovennævnte Nyformulering til at praktisere Underregel Nr. 1. At det

ogsaa er Hensigten at praktisere Underregel Nr. 2 og 3, fremgaar af det videre Indhold af Betænkningen S. 15, hvor det om Regel Nr. 3 hedder, at efter Flertallets Mening vil enhver Særregel, gaaende ud paa altid at give visse tidligere straffede Personer en ringere Stilling med Hensyn til Retten til Erstatning, kunne medføre uretfærdige Resultater i det enkelte Tilfælde, hvorfor man tilsigter at opnaa konkret rimelige Resultater ved Hjælp af den foreslaaede mere elastiske Regel. Endvidere erkendes det, at der vel regelmæssig ikke ved Frifindelse paa Grund af Utilregnelighed bør tilkendes Erstatning, men der antages dog her at maatte gælde tilsvarende Betragtninger som i det andet Tilfælde.

Naar jeg læser den foreslaaede Regel, forekommer det mig for det første tvivlsomt, om dens Udtryk — »naar der i hans Forhold iøvrigt foreligger særlige Omstændigheder, der taler mod at tilkende Erstatning eller dog fuld Erstatning« — virkelig kan rumme alle Tilfældene af begrundet Formodning om Skyld. En Persons »Forhold« kan være hans Handlen og Undladen eller de Livsforhold, han staar eller har staaet i. Naar begrundet Formodning om Skyld opstaar ved flere Vidners Forklaring om, at A. er set udføre en Volds- eller Sædelighedsforbrydelse, skønnes dette derimod ikke sprogrigtigt at kunne betegnes som »særlige Omstændigheder i A.s Forhold«. Jeg ser bort fra saadanne Tilfælde, hvor A.s Adfærd er oplyst at have været mistænkelig; Bevistvivlen kan f. Eks. dreje sig om A.s Identitet. Har jeg Ret i denne Opfattelse, svarer Resultatet af Reglens Omredaktion altsaa ikke til Motivet, der kun var at undgaa de ubehageligt lydende Nægtelser af Erstatning men ikke at gøre materielle Forandringer.

En anden ret nærliggende Betragtning synes det at være, at Underregel Nr. 4 om Sigtedes egen Foranledigen af Fængslingen ligesaa vel som de andre Underregler kunde være strøget som selvstændigt Led i Formuleringen. Dette er dog kun en Indvending ud fra Forslagets eget Synspunkt.

Efter min Opfattelse er det nemlig afgjort en legislativ Forringelse, at man stryger Underreglerne.

Her maa jeg dog straks bemærke, at jeg som ved tidligere Lejligheder udtalt med Glæde vilde se Reglen om de forhen straffedes Udelukkelse fra Erstatning strøget som ganske forkastelig. Her kunde man paaberaabe den i Betænkningen udtalte Grundsætning om at behandle den som uskyldig, hvis Skyld ikke er godtgjort, thi hermed harmonerer det ikke materielt at behandle den forhen straffede som mistænkelig, uagtet al virkelig Mistanke mod ham er hævet. Den Mistanke, som den paagældendes kriminelle Fortid giver rimelig Støtte for, vil jo ifølge Reglen om den begrundede Formodning om Skyld altid kunne komme i Betragtning ad Bevisvejen. Med Beklagelse ser jeg derfor, at Underreglens Bortfald ikke betyder Anerkendelse af den heromhandlede Erstatningsret som værende en af de borgerlige Rettigheder, der ikke forbrydes ved en vanærende Handling, hvilket Standpunkt dog allerede det under 25. Juni 1921 nedsatte straffeprocessuelle Udvalg var naaet til. Om Fortidsbrøden skal regnes som en »særlig Omstændighed i den erstatningsøgendes Forhold«, der gør Fradrag i hans Ret, ligger helt og holdent i Retternes Haand. Overfor den Opfattelse, der her har sejret, maa det fremholdes, at Tildeling af Erstatning ikke er en Desavouering af de Myndigheder, der har fængslet. Endvidere at de Erstatningsnægtelser, der her bliver Tale om — efter de paagældendes sædvanlige økonomiske Forfatning næppe store Beløb — vil kunne sætte ondt Blod overfor Borgerskabet, som dette kommer til at bøde for, og daarlig forliges med Arbejdet for Genrejsning af tidligere straffede. Og endelig, at en Rettighed og en Bevilling er ikke det samme. Om Rettighed er der først fuldtud Tale, naar ikke blot Domstolsvejen staar aaben, men ogsaa Loven har tegnet Sagens Afgørelse tydelig op for Domstolen. Dette sidste mangler i dette Tilfælde, og den forhen straffede ved ikke, hvordan det behager Domstolen at se paa Sagen; Retten er jo nemlig

efter den foreslaaede Ordning rent og skært en Bevillingsmyndighed.

Med Hensyn til de paa Grund af Utilregnelighed frifundne giver den nye Regel altsaa Mulighed for efter Omstændighederne at tilstaa en dem forhen nægtet Erstatning. Jeg skønner her ingen Grund til ikke at opretholde den tidligere Nægtelse af Erstatning.

Ogsaa udenfor de 4 foran omtalte Underreglers Omraade giver den foreslaaede Regel en Adgang til at beskære en Erstatningsret, der efter nugældende Lov ikke kan formenes den uskyldigt fængslede. Betænkningen nævner S. 16 som Eksempler Bedrageri- eller Alfonsersigtelser, hvor Tiltalte forsættelig har bevæget sig lige til Grænsen for det strafbare, uden at der dog er ført tilstrækkeligt Bevis for, at han har overskredet denne Grænse, medens det derimod staar fast, at han har handlet i høj Grad letsindigt eller umoralsk. Hvis de Tilfælde, der tænkes paa, foreligger rene, altsaa hverken saaledes at der er begrundet Mistanke tilbage eller egen Foranledning af Fængslingen, ser jeg fra et Retsstandpunkt ikke noget Fremskridt i, at »moralske« Hensyn kan drages ind i Overvejelserne. Samfundet maa være bundet ved og tage Konsekvenserne af sine egne Love. Naar der i denne Henseende beroligende henvises til, at Nævninger eller Domsmand tænkes at skulle medvirke ved Afgørelsen, kan jeg slet ikke være med, da dette i mine Øjne kun er et nyt Moment af Usikkerhed og Vilkaarlighed. De af mig ytrede Betæneligheder ved at lade Domstolene ordne hele Erstatningsæmnet uden nærmere Lovregulering men saa frit, at man f. Eks. vil anse dem for bemyndigede til at beskære Erstatningen af Hensyn til den erstatningsøgendes Straffeliste, kan ikke andet end stige, naar Fastsættelsen skal ske omkring ved Underretterne og altsaa uden at samles i et Centralorgan. Formentlig vilde Retssikkerheden være bedre tjent med, at Sagerne henlagdes til Justitsministeriet eller en anden administrativ Centralmyndighed. Domstolene hviler saa sandt ikke i sig selv, men henter deres Autoritet og Styrke hos Lovgivningen.

Endnu kun en almindelig Bemærkning inden jeg gaar over til det Spørgsmaal, som var Udgangspunktet, hvorledes de mistænkelige skal behandles. Mon det ikke vil være pinligt for Retten og ufornødent krænkende for den erstatningsøgende, naar Afslaget uden Henvisning til Loven men kun til Rettens eget Skøn, skal motiveres ved hans tidligere Vandel? Vil disse Sagers sande Karakter af Bevillingssager ikke overhovedet føre til, at Domsbegrundelserne kun gives som et løst Skøn over »samtlige Omstændigheder«?

Efter det foranstaaende skulde det næsten synes, at Udvalget havde ladet sig inspirere af Goos' Opfattelse af Kravet som et »Billighedskrav«, jfr. anf. St. S. 256. Jeg mener derimod, at det som sket i Rpln. i størst muligt Omfang bør ordnes legislativt, saaledes at Ordningen af de typiske Tilfælde lægges fast overfor Befolkningen som lovundergivne og Skatteydere, overfor de fængslende Myndigheder og overfor de lokale retsanvendende Myndigheder. Ganske uforholdsmæssigt forekommer det mig at være at opgive dette Grundprincip for at opnaa den Effekt, at Domsbegrundelsen overfor de mistænkelige kan lyde mere skaansom. Og det saa meget mere, som dette Punkt lader sig ordne ved en kortfattet særlig Forskrift herom, jfr. anf. St. S. 258. Da Loven af 1888 gjorde Tildeling af Erstatning afhængig af, at Sagsøgeren godtgjorde, at han maatte antages at være uskyldig, fandtes det ikke stødende, naar en Dom udtalte, at han ikke havde ført dette Bevis. Fordi Rpl. nu — til Fordel for den erstatningsøgende — har paalagt det offentlige som Sagsøger at godtgøre, at der er begrundet Formodning om Skyld, kan der intet være i Vejen for at foreskrive, at Afgørelsen skal formuleres paa samme skaansomme Maade som før. Materielt skal det altsaa ligesom nu udtales, at Erstatningsret bortfalder, naar de fremkomne Oplysninger giver begrundet Formodning for, at den erstatningsøgende er skyldig i den Forbrydelse, hvorfor han var fængslet. Processuelt kan hertil simhelthen føjes: »Saadan Afgørelse træffes ved en Udtalelse om, at Bevisets Stilling ikke hjemler Erstatningsret«.

Hvad angaar det andet Æmne for Udvalgets Overvejelser, Udvidelsen af Erstatningsret til andre Indgreb end Fængsling, viser der sig det glædelige, at Udvalget er villigt til at følge det norske Forbillede om en saadan Udvidelse. Et Mindretal er betænkeligt ved her paa samme Maade som ellers efter vore Regler at give Erstatning ogsaa for Lidelse og Tørt, idet der frygtes Sagsankæg, hvor ingen Formueskade tør paastaas at være sket, og hvor Resultatet derfor antagelig bliver negativt. Maaske den Mellemsvej kunde betrædes at tilstaa Erstatning for Formueskade og kun i Forbindelse dermed for Lidelse og Tørt. Erstatningsretten gives dog kun fakultativt og »efter Omstændighederne« og kun i Anledning af Foranstaltninger i Medfør af Rpl.s Kap. 67—69, § 777, Stk. 3, § 785 eller Kap. 73 (Besigtigelse, Beslaglæggelse, Ransagning, Tilsyn og Bevogtning i Hjemmet m. v. som Erstatning for Anholdelse eller Fængsling, Beslag paa Formue og Forbud mod Skrifter). Formaals-tjenligheden af at fastholde disse Begrænsninger paa dette nye Retsomraade synes ikke at kunne afvises. Dernæst foreslaas udvidet Indførelse af Adgang til at begære Politimesterens Erklæring om, at Forfølgningen har manglet Grundlag og ikke været forskyldt ved Sigtedes eget Forhold. Forskellige processuelle Ændringsforslag lader jeg uomtalt.
